

V i d a K l o v a i t ė

Pasvalio 2-oji vidurinė mokykla, I2b klasė

S e n a i r n a u j a

M a r i a u s K a t i l i š k i o r o m a n e

"M i š k a i s a t e i n a r u d u o"

I996 m.

Žmogaus gyvenimas nuolat keičiasi. Tai, kas atgyveno, paseno, pakeičiama nauju. Civilizacija sukuria vis geresnes gyvenimo sąlygas, žmogui atsiveria vis didesnės galimybės atskleisti save. Tačiau kova tarp seno ir naujo dažnai sukuria konfliktines situacijas. Mariaus Katiliškio romanas "Miškais ateina ruduo" vaizduoja prieškario Lietuvą-tuos laikus, kai civilizacija tik pradėjo skverbtis į kaimo žmonių gyvenimą. Tad suprantama, kad romano veikėjai išgyvena savyje konfliktą, jų gyvenime susidūrus naujovėms ir senoviškai, įprastai tvarkai.

Romano erdvė-nedidelis Basiuliškių kaimelis, apsuptas didelių miškų. Kaimo žmonės gyvena dar gamtos laiko rėmuose, kurie neišsileidžia nieko naujo, nieko pašalinio. Miškas sudaro uždara ratą, kurie dar neperžengė civilizuotas pasaulis. Žmonės nenori įsileisti permainų, kurios gali sudrumsti ramų kaimo bendruomenės gyvenimą. Atrodo, kad kitoks pasaulis ir neegzistuoja. Tik kaimo jaunimas nerimauja, jiems darosi ankšta tuose miško sukurtuose rėmuose. Gyvenimas šiame kaime juos atskiria nuo išsilavinimo, naujovių. Bet kol jauni žmonės čia, Basiuliškėse, jie priversti prisitaikyti prie tokio siauro gyvenimo.

Tilius-viemas iš kaimo jaunuolių-pasiduoda gyvenimė təkmei, nesipriešina nusistovėjusiai tvarkai, nors širdyje - troškimas kitokio gyvenimo. Jam aišku, kad jei pabandytų atsiplėšti nuo šio gyvenimo, pabandytų išsiveržti iš miško gniaužtų, būtų išskirtas iš bendruomenės. Tilius tik svajoja apie tą gyvenimą, kurią turi miesto jaunimas. Jis nori gauti išsilavinimą, nori gauti tarnybą. Bet paprastas kaimo žmogelis tarnybą galėtų pavadinti ponyste, ir Tilių tai išskirtų iš kaimo bendruomenės. Kam gi patinka ponų įgaliotiniai? Kam patinka žmogus, išsiskiriantis iš minios? Tilius taptų kito pasaulio žmogumi. Jis nebeprik-

lausytų miško ratui.

Tlius pats tarsį nedrįsta išsiveržti iš to rato. Pa-
klūsta likimui, kuris be jo paties pastangų tvarko gyvenimą.
Naujovių randa toje pačioje erdvėje - Basiuliškėse. Jauna ūki-
ninko Doveikos žmona Monika jam atstoja išsvajotąjį pasaulį.
Į šios moters - gražios ir vyresnės už jį miestietės - meilę
išmaino švelnios kaimo mergaitės meilę. Monika - ne tokia kaip
kitos kaimietės. Ji išsilavinusi. Tilių sužavi ta civilizacija,
kurią savo namuose kuria Monika. Jinai leidžia Tiliui pajusti
laisvę, kurią varžė kaimo gyvenimas. Daug kas Tilių stebina.
Doveikos ūkyje jis pamato naują tvarką, kokios nerastum nė pas
vieną kitą ūkininką: šeimyna valgo atskirai, kiekvienas bernas
turi po nedidelę spintą, kurioje laiko savo drabužius, o šventi-
nius turi laikyti atskirai nuo darbinių. Naujas pasaulis ste-
bina ir traukia. Tilius negali atsipirti savo jausmams, kuriuos
sužadina šeimnininko žmonos elgesys. Jis lengvai pasiduoda vi-
lionėms ir tampa Monikos meilužiu. Tokie dalykai neatitinka
senojo kaimo moralės, jie neleistini ir smerkiami. Bet Tiliui
toks "nusikaltimas" - tai naujovė jo gyvenime, tai pabėgimas iš
įgrisusios ir nuobodžios kasdienybės. Gal todėl jis ir pasi-
duoda.

Ir Monikai kaimo gyvenimas nuobodus. Čia, į Basiuliškes,
ji atsikrausto tik aplinkybių verčiama. Ji stengiasi pritapti
prie tokio gyvenimo, tačiau sunkiai sekasi. Ji - jauna, graži, iš-
silavinusi, o čia - senoviškas kaimas, užkampis, į kurį civiliza-
cija tik pradeda žengti. Tas miško ratas įtraukia ir Moniką.
Doveika jai kaip išsigelbėjimas, nes ištekėdama už turtingo
vyro tikisi bent jau skurdo išvengti ir gyventi laisvai, taip,
kaip jai ėjorisi. Monika stengiasi pakeisti Doveikos namus, ku-
ria juose miestietišką atmosferą. Bet ji nesijaučia laiminga.
Šalia jos nemylimas žmogus, kuris nuolat primena tą senovišką

gyvenimą, kurio ji nekenčia. Seniau merginos tekėdavo už nemylimų vyrų, nes liepdavo tėvai. Bet tekėdavo ir neliepiamos. Tekėdavo už turtingų, norėdamos turėti lengvą gyvenimą. Šitaip pasielgė ir Monika. Vėliau, kaip ir kitos, suprato, kad visi pasaulio turtai neatstos mylimo žmogaus. Monikai reikia vyro, kuris ją mylėtų ir būtų jos mylimas. Tokio vyro vaidmuo atitenka Tiliui. Tapęs jos mylimuoju, jis ne tik Monikai padeda išgyventi, bet ir pats gali pažinti kitokią gyvenimą - kaisvą, nevaržomą.

Agnės meilė kitokia. Ji myli tyra meile, kuri gimsta kiekvienos jaunos mergaitės širdyje. Agnė - paprasta ir patikli. Ji net nenutuokia apie tamsiąją gyvenimo pusę. Ji - nuoširdi senojo kaimo mergaitė, patikliai pasiduodanti savo jausmams ir to paties laukianti iš mylimo žmogaus. Agnei nesuprantama apgaulė. Paaiškėjus išdavystei, mergina skaudžiai atsitrenkia į ją supantį miško ratą - narvą. Čia likti ji nebegali. Toje pačioje erdvėje, labai siauroje erdvėje, yra tas, kuris ją išdavė. Jai būtina iš čia ištrūkti. Agnė turi vienintelę galimybę tai padaryti - ištekėti už tetos siūlomo jaunuolio. Tada ji išeis į kitą pasaulį - į atvirą erdvę, kurioje ji pažins daugybę naujų dalykų. Čia jai ankšta ir ji ryžtasi įveikti supančią sieną: Agnė iš kaimo išvažiuoja.

Išdavystės jausmą patiriasi ir Doveika. Jis - ypatingas kaimo gyventojas, buvęs viršaitis. Jo namai vieninteliai kaime, kuriuose yra naujovių. Bet ne tik tai jį išskiria. Jis išsilavinęs, tarnavęs ponybei. Jis stengiasi į kaimo gyvenimą įmešti šiek tiek šviesos, kuri atveria kelią į civilizuotą pasaulį. Net jo žmona yra ne kokio paprasta kaimo moterėlė, o jauna, graži miestietė. Didžiausiu turtu Doveika laiko žemę, ją gerbia ir brangina. Jam labai svarbi senoji Lietuvos kaimo tradicija. Ta prasme Doveika - senojo pasaulio žmogus. Jo gyvenime sena ir nauja susiduria skaudžiausiai. Jauni žmonės (Monika ir Tilius) jį išduoda. Pasirodo, kad tai, kuo tikėjo Doveika, yra tik apgaulė. Atverdamas

kelių naujovėms pats pirmiausia ir nukentėjo. Pirmiesiems visada labiausiai kliūna. O naujas gyvenimas, laužantis senąsias tradicijas, moralės normas, veržiasi nesulaikomas. Jis išardo uždara ratą, kuriame gyvena kaimo žmonės (miškas kertamas).

Tai, apie ką romane pasakoja Marius Katiliškis, yra neišvengiami dalykai. Nesustabdomai viskas keičiasi. Bet naujas gyvenimas, atėjęs į kaimą, sunaikino daug gražių dalykų: nebeliko tvirto prisirišimo prie žemės, nebeliko dorovingumo, gražių santykių tarp bendruomenės narių. Kaip ruduo mus iš pradžių sužavi įvairiausiomis spalvomis, taip ir naujovėmis žavimės. Bet ruduo tai ir baigtis, pilkuma. Šitaip galima suprasti M. Katiliškio romano pavadinimą. "Miškais ateina ruduo" - tai ir pasakojimas apie kelių žmonių gyvenimą pasaulyje, kuriame susikerta sena ir nauja.